

A TRANSZILVANIZMUS ÉS A BÖLCSELETI MAGASISKOLA. A transzilvanizmus problémájához már sokféleképpen hozzászóltak. Vizsgálták már történelmi, földrajzi, szociológiai, politikai, esztétikai, lélektani szemszögből, de még senkinek sem jutott eszébe, hogy ismeretelméleti, metafizikai és matematikai megfogalmazásban foglalkozzék a transzilvánizmussal. Ezt a problematikus hiányt pótolja *Vásárhelyi Ziegler Emil*nek a *Láthatár* márciusi számában „Transzilvánizmus és erdélyiség” címen közölt tanulmánya. Ez a kis hozzászólás nem azzal a céllal íródott, hogy a transzilvanizmus végeláthatatlan vitáját továbbsszője. Az a figyelem és aggodalom adta kezembe a tollat, amivel a transzilvániai szellemi mozgalmakat követem és lázgörbőjüket felvázolni igyekszem magamnak. *Vásárhelyi Z. Emil* sokoldalú tehetségének őszinte bámolója és értékelője vagyok, annál több jogom van tehát arra, hogy tanulmányához néhány őszinte elvi és baráti aggodalomból fakadó kritikai megjegyzést fűzzek.

Magam is amondó vagyok, hogy „nincsen a világon fontosabb dolog a fogalmak elnevezésénél”, az az helyesebben azt tartom, hogy precíz, élesen megkülönböztetett fogalmak nélkül lehetetlen gondolkodni. Igaz, hogy emiatt nem szükséges az európai „kulturkört” elhagynom és Laotszeig visszamennem, van elég tisztafejű filozófus az európai filozófiában is.

Ha *Vásárhelyi Z. Emil* tanulmányáról lehántjuk a nyolcoldalas szülőburkot, az ismeretelméleti, metafizikai, biológiai, matematikai és kulturfilozófiai kategóriák és módszerek fölös csillogása alatt a következő pozitív magra bukkanunk: az erdélyiség fő jellemvonása az, hogy mindhárom transzilvániai nemzet érintetlenebbül tudta megőrizni a maga archaikus né-

pi kulturáját, mint a három illetékes anyaországbeli, s ugyanakkor a sorsközösség és az egymásrahatás bizonyos közös lelki és intézményi tulajdonságokat fejlesztett ki bennük, amelyek a három anyanemzettel szemben a transzilván közösséget tételezik.

Ez a tétel azt hiszem, minden transzilvánista számára kétségtelen, s már számos esetben nyert az enyémnél sokkal szabatosabb megfogalmazást. De lássuk csak, hogyan szövegezi meg ezt a közismert tételt Vásárhelyi Z. Emil:

„Az egységes erdélyiség két jellemző alkotó eleme tehát:

az öröklött tulajdonságokban: az egymástól *minőségileg*, az anyaországtól *mennyiségileg* való *különbözés*;

a szerzett tulajdonságokban: egymással való *minőségi megegyezés*, az anyaországtól való *minőségi különbözés*.”

Az ember hosszasan eltöprenghet azon, hogy Vásárhelyi Z. Emilnek milyen eredeti felfogása is van az elme funkciójáról. Nyilván azt hiszi, a gondolkodás arravaló, hogy egy problémát még jobban összezavarjon és elhomályosítson. Miért nem hiszem, hogy volna olvasó, aki ne érezné azt a mélységes ürt és zavart, amit a transzilvanizmusnak e magasröptű kategórikus köntösbe való öltöztetése okoz. Kérdezem, miféle gondolkodás az, mely egy problematikus fogalmat, (az transzilvániságot) még problematikusabb fogalmakkal akar megmagyarázni? Öröklött tulajdonság, szerzett tulajdonság, mennyiség, minőség – mind olyan kategóriák, amelyek a maguk szakkörében, ill. a filozófiában ugyancsak vitatottak, s ha nem is lennének állandó vita tárgyai, akkor is olyan idegenek és távoliak, hogy csak nagyképűség és hozzánemértés hozhatja őket összefüggésbe a transzilvanizmussal. Amióta biológia van, egyre zajlik az öröklött tulajdonságok és a szerzett tulajdonságok vitája, napról-napra újabb fejezetei nyílnak, egyre áttekinthetlenebbé és ezzel mind problematikusabbá válik. De ime jön Vásárhelyi Z. Emil és a biológia archiproblematikus eszmetárából kecsesen kiragadja ezt a két terhes fogalmat és sens dessus-dessous, felmagasztosítja vele a transzilvanizmust, gondolván, hogy úgy, ahogy azt Kós, Kacsó és a többi transzilvanista látta, nem elég színvonalas. Azt sem tudom felérni ésszel, hogy a minőség és a mennyiség kategóriáival micsonda különös ismerethez vagy világosságához akarja vezetni a vita résztvevőit. Hiszen, ha a kedvét leli benne, elszórakoztathatja magát és bennünket is az ilyen angyalian bölcs és a hetedik étherből lecalogatott osztályozásokkal, de ha komolyan gondolja a dolgot, az embernek azt kell hinnie, hogy a filozófiával való friss ismerkedés ragadtatja ennyi bölcsességre.

Ez azonban mind nem elég. Vásárhelyi Z. Emil hisz a matematika általános és egyetemes érvényében. A matematika természettudományos érvénye kétségtelen, bár nem tudjuk elhallgatni, hogy ez az érvény kissé megtorpan a fizika-kémiai tudományok felső határánál és az élettani tudományokban már sokkal problematikusabb. Vásárhelyi Z. Emil azonban tűzőn-vizen keresztül hisz a matematika érvényében, annyira, hogy ezt az érvényt a társadalomtörténet – sőt a szorosan vett szellemtudományokra is kiterjeszti. Sajnos a világ tudományos közvéleménye sokkal pesszimiztikusabban ítéli meg a helyzetet, s aligha hiszem, hogy a transzilvániai génius, mégha a Bólyaiak örökébe lép is, ezen a jól megfontolt székszisen sokat változtathasson. Ahová a kísérleti módszer nem ér el, ott csak a statisztikai módszer boldogul jól-rosszul, s bizony csak óvatlanul juthat matematikához.

Vásárhelyi Z. Emilt nem riasztja vissza az egész tudományos világ kifejezett székszise. Ismételten kísérletet tesz, hogy a transzilván problematikát, miután ismeretelméleti, biológiai és metafizikai kategóriákkal a

helyzet magaslatára emelte, a matematikai precizitással is megismertesse:

„Az erdélyiség kutatójának tehát három alcsoport (a transzilvániai, román, magyar és szász) jelenségeinek viszonyát három főcsoporthoz (magyarság, románság, németiség) viszonyítva kell vizsgálni. Középiskolai tanulmányainkból” – fülelj fel gyanu, ha eddig szunnyadtál! – „emlékezünk, hogy ez a kombinációnak milyen lehetőségeit nyújtja. Ha az erdélyiséget jellemző jelenségeket egészen elnagyolva csak két csoportra osztjuk, öröklött és szerzett tulajdonságokra, ez a kombináció lehetőségét ismét megkétszerezi, s ha további elemként felvetjük a két csoport egymásra hatását és az időhöz való viszonyukat, (mert hiszen Transzilvánia élete időben játszódik le, s ami ma az apánál szerzett tulajdonság, holnap a fiunál öröklötté válhatik és a tárgyi, sztatikus tulajdonság hatásában dinamikusává)...”

Nem csoda, ha szerzőnk megriad a probléma nehézségeitől és így folytatja: „be kell látnunk, hogy a kombinációnak olyan rengetegébe bonyolódunk, amelyben eligazodni csak megannyi szakember, szociográfus, néprajztudós és történetíró segítségével lennénk képesek. Két elemnek hatféle szempont szerint különböző időpontokban és kölcsönhatások alatt végbemenő változását egy cikk keretében felvázolni is lehetetlen és zavaró vállalkozás lenne.”

A csüggedés azonban nem tart sokáig, Vásárhelyi Z. Emil újra nekigyürkőzik, hogy végrehajtsa meta-matematikai programját:

„Azonos hatás hat három egymástól különböző nemzetiségre. A tárgyi eredmény *matematikai törvényszerűséggel* más és más lesz.”

És így tovább!

Ha a teremtés előtti cháoszban volt valami nyoma a matematikának, akkor az bizonyára olyan lobos zürzavarban keveredhetett a többi őselemmel, mint ebben a tanulmányban vertikális, horizontális, általános, egyedi, minőségi, mennyiségi, kombinatorika, index és teleológia.

Miután Vásárhelyi Z. Emil a transzilvanizmussal elmerül a chaoszban, hajótörése színhelyén kibont holmi spengleri vitorlákat, mondván, hogy Transzilvánia az ázsiai kulturkörhöz tartozik s hogy a honi magyarság lelkialkata szubjektív-ázsiai. Nem akarok szembeszállni e ködös történetfilozófiai bölcselgéssel, sem olyan apodiktikus megállapításokkal, hogy az „egyént fajának törvényszerűségei határozzák meg”, csak azt akarom vizsgálni, hogy ez a kitűnő, fiatal műbiráló, tehetséges művész és jótollú író, akinek a sokoldalúságát mindnyájan értékeljük, hogyan tudta ezt a sok ingenuitást összeírni és Budapesten, a transzilvániai szellemi élet kétes dicsőségére kinyomatni.

A felelet egyszerű. A honi ember azt hiszi magáról, hogy az Isten kegyelméből mindenhez ért. Szellemi életünk csekély ellenállása lehetővé teszi, hogy mindenki mindenhez hozzáfogjon és nincs senki, aki diletánst kiáltson. Vásárhelyi Z. Emil erőteljes és nagyon sokoldalú tehetség, de szellemi életünk hiányos önkontrolja arra csábítja, hogy a sokoldalúságot zsinórmértéknek tekintse és megpróbálja a Bólyaiak nimbuszát is elhomályosítani. *(Szenczei László)*